



CUMHURİYET'İN İLK BOLU VALİSİ AHMED FAHREDDİN

THE FIRST BOLU GOVERNER OF THE REPUBLIC: AHMED FAHREDDIN

Prof.Dr.Enver KONUKÇU*

MUTASARRIFLIK

Bolu, Osmanlı hakimiyetine Osman ve Orhan Gâziler zamanında girmiştir. İlk idârecileri Konur Alp ve Orhan Bey'in oğlu Süleyman Paşa'dır. Çandarlılar veya İsfendiyarlılar ile meydana gelen siyâsi hadiselerde rol oynamıştır. Bir ara ahilerin sosyal hayatında rol oynadığı Bolu, Yıldırım Bayezid ile tam bir Osmanlı kenti görünümü kazanmıştır. Anadolu Beylerbeyliği ve sonraları sancak Beyliği, XIX.yy'da ise Vilâyet teşkili ile Kastamonu'nun mülki uzvunu teşkil etmiştir¹. XIX.yy'ın ilk çeyreğinde ise Müstakil Mutasarrıflık idi². Millî Mücâdele'de ise bu statüyü korumuştur. 10 Ekim 1923'de Müstakil Bolu Mutasarrıflığı tarihe karışmış ve Bolu Vilâyeti teşkil edilmiştir. Bolu Vilâyeti Sâlnâmesinde, 1923 yılı ile ilgili olarak "Bolu Vilâyeti" başlığı altında şu açıklamalar yapılmıştır³;

"20 Kanun-ı Sani 1337'de, TBMM'nce, kabul edilen Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu...

Madde: 11

Vilâyet: Vilâyet, mahall-i umûrda manevi şahsiyeti ve muhtariyeti haizdir.

* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi-1341, Dersaadet, 1341, Bolu, 1341. (Baskısı iki merkezde tamamlandığından bu şekilde künye tesbiti yapılmıştır) s.316.

² Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi, s.314.

³ Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi, s.167-168.

Madde: 14

Vilâyetde, TBMM'nin vekili ve mümessili olmak üzere vali bulunur. Vali, TBMM tarafından tayin olunup, vazifesi, devletin umûmi ve müşterek vezâifini rü'yet etmektedir. Vali, yalnız devletin umûmi vezâyifî ile mahalli vezâyif arasında, ta'arruz vukuunda müdahale eder.

*Kaza;**Madde: 15*

Kaza, yalnız bir cüz olub, manevi şahsiyeti haiz değildir. idaresi TBMM Hükümeti tarafından, mansub ve valinin emri altında bir kaymakam mevcuttur."

Bolu Vilâyeti, bu durumda Cumhuriyetin ilânından az önce mülki idaredeki yerini almıştır. Vilâyet, kuzeyde Karadeniz, batıda Kocaeli (Eski İzmit), güneyde Bilecik (Ertuğrul), Eskişehir, güney-doğuda Ankara, kuzey-doğuda Çankırı, Kastamonu ve Zonguldak merkezleri ile komşu idi. Fatih Sultan Mehmed'in gayretleri ile Amasra, Bartın Devrek, Ereğli ve Zonguldak bölgeleri Bolu'nun Mutasarrıflık döneminde, sancağa bağlı yerlerdi. Mutasarrıf Halil Bey zamanında, Müstakil Zonguldak Mutasarrıflığı kurulmuş ve Bolu'dan ayrılmıştır⁴.

1923 yılı itibarı ile Bolu Vilâyeti Merkez, Düzce, Mudurnu, Göynük, Gerede'den meydana geliyordu. Çağa, Dörtdivan, Akçaşehir, Üskübi Kıbrısçık, Seben gibi merkezler de büyük yerleşim yerlerini teşkil ediyordu.

Bolu Vilâyetinin ilk valisi Ahmed Fahreddin Bey'dir. Daha önce de Mutasarrıf olduğu için "*lâhik*" (şimdiki) yönetici bulunduğu işaret edilmektedir.

AHMED FAHREDDİN BEY

Yukarıda da işaret edildiği gibi Bolu'nun son mutasarrıfı ve ilk valisi Ahmed Fahreddin Bey'dir. Kılavuz Kaptan Hacı Cemal Efendi'nin oğludur. 1888'de, İstanbul'da doğmuştur. Orta öğrenimini Selanik İdadisi'nde tamamlamıştır. Mekteb-i Hukuk'a girmiş ve burasını başarı ile bitirmiştir. 1911'de, ilk memuriyet hayatına girmiştir. Adlî ve mülkî idarenin çeşitli kademelerinde

⁴ Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi, s.180, 318.

çalışmıştır. 24 Haziran 1337'de, Bolu'ya mutasarrıf olarak atanmıştır⁵. Ondan önceki mutasarrıflar Ali Haydar Bey⁶ ve Halil Bey⁷dir. Bolu'nun İstanbul tarafından atanan bir mutasarrıfı daha vardı. Sonraları 150'likler arasında göze çarpan Dava Vekili Osman Nuri Bey⁸, Sivas Kongresi günlerinde, M.Kemal'in gündeminde idi. Dersim'e gönderilmesi üzerine, yakın çevresinden Hüsrev (Gerede)'nin tavassutu ile vazifesine başlama iznini almıştır. Osman Bey, daha sonra, Ali Haydar'ın görevden ayrılması ile Damad Ferid Hükümetince bu defa Bolu'ya mutasarrıf olarak gönderilmiştir. Düzce-Bolu hadiselerinde, İstanbul taraftarı siyâset takip etmiştir. Hilafet Ordusu'nun Bolu'da yerleşmesine ve Kuvây-ı Milliye ile Abâd Dağları'ndaki çatışmasına ön ayak olmuştur. Bulanık Sözleşmesi üzerine Düzce-Ankara Andlaşması sağlanınca, TBMM'ne bağlı kuvvetler askeri hârekâta başladıklarında, Osman Bey, Akçaşehir yolu ile tam zamanında İstanbul'a kaçabildi. Eğer biraz geç kalmış olsa idi Çerkez Edhem tarafından ele geçirilecek ve Düzce'de idam bile edilebilecekti.

Haziran 1920'yi, askeri yöneticiler ile geçiren Bolu'ya, TBMM'nin ve M.Kemal Paşa'nın onayı ile bu defa Halil (Türkmen) mutasarrıf yapıldı. Halil Bey, ikinci Düzce-Bolu hadisesinin⁹ atlatılmasından sonra bir yıl kadar Bolu'da idarecilikte bulundu. Halkın Kuvây-ı Milliye'ye önemli, ölçüde eğilim göstermesinde emekleri hiç de küçümsenemez. Halil Bey, militarist baskılara da boyun eğmemiş, mülkî idarenin Bolu'ya iyice yerleşmesini gerçekleştirmiştir.

Halil Bey'in 6 Temmuz 1920'de başlayan mutasarrıflığı, 15 Haziran 1921'de sona erdi. Kısa süre vekâletle idare edilen Bolu'ya, TBMM hükümetince, bahsedildiği gibi, 24 Haziran 1921'de, Ahmed Fahreddin Bey gönderilmiştir. Onun

⁵ A.G.Baltaoğlu, Atatürk Dönemi Valileri (29 Ekim 1923-10 Kasım 1938), Ankara, 1998, s.333. Bolu Gazetesi, no:340, 30 Haziran 1337, s.1.

⁶ M.Aldan, Ulusal Kurtuluşumuzda Atatürk Yolunda Yöneticiler, Ankara, 2001, s.223-234.

⁷ G.Çağlar, "Halil Beyin Bolu Mutasarrıflığına Tayini ve Karşılaştığı Meseleler", Uluslararası II. Atatürk Sempozyumu, (9 Eylül-11 Eylül 1991), Ankara, 1996, s.1281-1293.

⁸ H.Uran, Hatıralarım, Ankara, 1959, s.315.

⁹ Derdli Gazetesi, 1336 sayıları.

Bolu'ya gelişi ve törenle karşılanması, Bolu Gazetesi'nde duyurulmuş ve bu konuda şunlar yazılmıştır¹⁰;

"Mutasarrıf Bey'in Teşrifleri... Bolu Mutasarrıflığı'na tayin buyurulan Denizli Mutasarrıfı esbaki Fahri Beyefendinin 24 Haziran 1337 Cuma günü Mudurnu tarikiyle teşrifleri geç vakit haber alınması üzerine, rüesa-ı memurin-i mülkiyye ve askeriyye ve eşraf arabalar ile zabitan ve askerlerimiz atlarla yola revan olarak şehre bir saat mesafede kâin Yeni Köprü'de, Mutasarrıf-ı cedidi istikbal ettiler. Müstakbelin Tahrirat Müdürü Nail Bey tarafından Mutasarrıf Beyefendiye takdim edilerek hep birlikte şehrimize müteveccihen hareket eyledi. Borazanlar Kahvesi'nde de mütebaki memurin ve ahâli ile mekatib taleleri tarafından istiklal edilmiştir. Mutasarrıf Fahri Bey, müstakbelin Önünden Hükümet Konağına gitmiş, binaya dahil olarak makamlarına geçmişlerdir. Bi'l-umûm memurin ve ahâlinin tebriklerini kabul buyurmuşlardır".

Mutasarrıf Fahreddin Bey, ilk günlerini Bolu ve ahalisini tanımakla geçirdi. Bu esnada Belediye Başkanı, Hafız Hakkı Bey¹¹ idi. Nakibü'l-Eşraf Süreyya Efendi, Duhanizâde Fettah, Müftizâde Tayyar, Karazâde Hacı Mehmed, Ata Efendizâde Hafız Vehbi, Emir Alizâde Hacı İsmail Küpelizâde Mehmed, Kanaat Mağazasında Fehmi, Sirkevizâde kayını Hacı Mehmed, Kayalızâde Tevfik, Attar Hacı Mehmed, Sakazâde Hacı Mehmed, İvranyalızâde Hacı Osman, Eczacı Faik, Sipahizâde Hüsnü, Hacı Arif Efendi, Abdizâde Mehmed, İncezâde Hafız Hakkı Bolu ileri gelenleri arasında idiler. Basın tarafını ise Saib Efendi, Mehmed Abdi, Midhat Akif, Yağlıoğlu Ahmed Reşad temsil etmekte idiler. Bolu ve Havalisi kumandanı Osman Bey ve yaveri Kenan Bey, Jandarma Komutanı Karasulu Rüşdi Beyler asker tarafını temsil etmekte idiler.

Mutasarrıf Fahri Bey, bir önceki yönetici Halil Bey gibi Bolu'da, TBMM Hükümetini hakim kıldı. Bütün emirleri ve M.Kemal Paşa ile temaslarını aynı

¹⁰ Bolu, no:340, 30 Haziran 1337, s.1.

¹¹ Dardli Gazetesi sahibi ve Bolu Milletvekili Şükrü Bey'in kardeşidir. İlyaszâde ailesindedir. Milli Mücadele döneminde Ankara taraftarı olarak göze çarpmaktadır. Bu yıllara ait etkinlikleri için bkz. Dardli, 1336, 1337, 1338.

heyecanla yerine getirdi. Bolu, Gerede ve Düzce'deki asayiş işlerini ehemmiyetle takip etti. Eşkiyaya hiç bir şekilde göz açtırmadı. Kaymakam Hurşid¹² ve İsmail Beyler de bu kazalarda kendisine yardımcı oldular. Mutasarrıfın Gerede ve Düzce'ye yaptığı geziler de Bolu basınında yer aldı. Gerede ve Düzce'ye 1921 sonlarında yaptığı incelemeler için şunlar yazılmıştır¹³;

"Mutasarrıf-ı Livâ Fahri Beyefendi Hazretleri refakatlerinde Jandarma Alay Kumandanı Binbaşı Hüseyin Hicranî Beyefendi olduğu hâlde geçen Cumartesi (8 Teşrin-i evvel 1337/1921) günü beray-ı devr ü teftiş Düzce Kazasına azimet etmişlerdir. Kendileri, Hükümet konağı önünde Ahz-ı Asker Kalemî Reis-i Muhteremî Kaymakam Osman Beyefendi ile Rüesay-ı memurin-i mülkiye ve askeriye ve ulema ve eşraf taraflarından teşyi edilmiştir. Mutasarrıf Beyefendinin avdetlerine kadar liva umûrî vekâlaten Muhasebeci Vasfî Bey tarafından ifa edilecektir." , "Beray-ı devr ü teftiş Gerede'ye teşriflerini yazdığımız Mutasarrıf-ı Livâ Fahri, Kalem Reisi Osman Efendiler geçen Salı günü (6 Kanun-ı evvel 1337/1921) akşamı merkez-i livâyâya dönmüşlerdir".

Bu ziyaretler ile kaymakamların karşı karşıya kaldıkları meseleler mahallinde tesbit edilmiş oluyor, aynı zamanda mülki ve askeri yetkililer ile ahâlinin bazı anlaşmazlıkları da hal yoluna gidiyordu. Bölgenin en çok şikâyetçi olduğu husus, yol kesilmeleri hayvanlarının çalınması ve zaman zaman evlerinin basılması, mallarının yağma edilmesi, paralarının da gasb edilmesi idi. Mutasarrıf Fahri Bey, bu hâdiselerin ciddiyetle üzerine gidilmesini sağlamış ve zarara uğrayanların yanında olduğunu göstermek istemiştir.

Fahreddin Bey, Bolu kasabasında da aynı uygulamaları yaptırmış, halkı ile bütünlemede, eski-yeni tip idareci ayrılığını göstermek istemiştir.

¹² Hurşid Bey, Düzce'yi yöneten kaymakamların en ilgi çekicisidir. Mali imkânsızlıklara rağmen, yolların açık tutulması, köprü tamirleri, kasabanın lüks ile aydınlatılması, çamur ile mücadele, ahâlinin moralinin yükseltilmesinde büyük uğraş vermiştir. Bu nedenle faaliyetleri Bolu gazetelerine intikal etmiştir. Bkz: Bolu-1337, Derdli-1337 ve Türkoğlu-1337.

¹³ Türkoğlu, no:9, 10 Teşrin-i Evvel 1337, s.2. Türkoğlu, no:18, 11 Kanûn-ı Evvel 1337, s.1.

Halil Bey zamanında teşkilâtlanmış olan Bolu Hanımlar Birliği¹⁴'nin Fahreddin Bey tarafından da desteklendiği görülmektedir. Türkoğlu Gazetesi'nin 30 Teşrin-i Sâni 1337 (1921) tarihli nüshasında görüldüğü gibi¹⁵, dinî törenleri de samimiyetle desteklemiştir. Böylece, İstanbul'un kullandığı din hususunu da bertaraf etmiştir. Çünkü, Hürriyet ve İftilâfçılar, daha Ali Haydar Bey'den itibaren, Ankara'yı dinsizlik, bolşeviklik ve militaristlik ile suçlamışlar, bunu Hükümet ve ileri gelenlerde körüklemişlerdi. Fakat, Nakibü'l-eşraf Süreyya¹⁶ ve Ahmed Tayyar gibi din büyükleri Bolu'daki bu propagandayı, Ankara lehinde önlemeye çalışmışlardı. Bu defa Mutasarrıf Fahreddin'in kendisi de M.Kemal ve TBMM'nin din karşıtı olmadığını ahaliye, ileri gelenlere davranışları ile anlatmak istemiştir. Bunun ilk örneklerinden biri de Türkoğlu'nun aşağıdaki haberinde görülmektedir¹⁷;

"3 Teşrin-i sâni 1337 perşembe günü, Bolu Hanımları tarafından, Bolu kasabasına iki saat mesafede vâki, müfessirin-i kiramdan İmam Kurtubi Hazretlerinin merkad-i şeriflerinde, şüheda-ı mukaddesimizin ervah-ı tayyibelerine ithaf ve şanlı ordumuzun temadi-i zafer ve muvaffakiyeti için mevlid-i şerif-i risâletpenahiye kıraat eyleyeceği haber alınmıştır".

Aynı ayın sonlarına doğru, Mutasarrıf, Cuma gecesi icra edilen Kütahya Cebhesi'nde yaralanarak şehid düşen Müretteb Tümen Kumandanı ve Boluların kalbinde ilk ve ikinci isyan sırasında davranışları ile taht kuran, Boluluları tekrar Kuvây-ı Milliye'ye kazandıran Nâzım Bey¹⁸ için mevlid okutturulmuştur. Şeyh Bedreddin Dergâhı'nda yapılan toplantıya katılanlar arasında Fahreddin Bey'in de bulunması, iç bütünleşmenin sağlanması ve gelişmesi açısından önemlidir.

¹⁴ Mutasarrıf Halil (Türkmen) zamanında faaliyete geçmiş, Bolu 'da sosyal ve kültürel alanda çalışmaları olmuştur. Millî Mücadele'yi destekleyici toplantıları, bildirimleri, açık mektupları gazetelerde yayınlanmış ve etkili olmuştur. Bkz: Derdli, no:17, 19 Temmuz 1336, s.1. Bayanların diğer bir etkinliği de Bolu, Müdâfaa-ı Vatan Gazi Kadınlar Cem'iyeti Reisliği'dir.

¹⁵ Türkoğlu, no:12, 30 Teşrin-i Evvel 1337, s.2.

¹⁶ M.Karamanoğlu, "Fıkra ve Geçmişten Hâtıralar: Merhum Hoca Süreyya Efendi", Çelebi-Bolu Dergisi, sayı:20, (Aralık 1964), s.12-19.

¹⁷ Türkoğlu, no:12, 30 Teşrin-i Evvel 1337, s.2.

¹⁸ Bkz: Türk İstiklâl Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri, Ankara, 1972, s.234.

Sadece millî şehidlerimiz için değil, Bolu'nun ileri gelenlerinin kaybı dolayısıyla, Mutasarrıf aynı hassasiyeti göstermiştir.

Boluluların her zaman saygı gösterdiği bu nedenle de II.Abdülhamid ve Mehmed Reşad zamanlarında meb'us seçtiği Mustafa Zeki Efendi, Duhânizâdelerdendi. Rahatsızlığı nedeni ile uzun zaman İstanbul'da tedavi görmüş ise de kurtarılamayarak, vefat etmişti. Bu haber bütün Boluluları derinden üzmüştür. Muatafa Zeki Efendi'nin oğlu Fettah Bey'in, kayın biraderleri Nuhzâde Mehmed Efendi'nin bu kederli anında baş sağlığı dileyenler arasında Fahreddin Bey'in bulunması, halk arasında iyi karşılanmıştır¹⁹.

Halk-asker-mülki erkân bütünleşmesinde, askerin de eskiden beri atılımları gözlenmekte idi. Mutasarrıf Fahreddin Bey bu yerinde toplantılara katılmış, iftar yemeklerinde bulunmuştur. Ordumuzun zaferden zafere koştuğu sıralarda icra edilen bu gibi toplantılar, Bolulularca hoş karşılanmıştır. Yine Türkoğlu Gazetesi, Mutasarrıfın da katıldığı iftar programına dair şu bilgileri nakletmektedir²⁰;

"Merkez Bölüğü nâmına Bolu eşrafi tarafından Merkez Komutanlığı Parkı'nda bir iftar yemeği ziyafeti verilmiştir. Çam ve köknar ağaçlarının zümridin yaprakları arasından süzülen lüküs lambalarının tufan-ı ziyâ-i envarı altında temiz ve muntazam sofralar etrafında iftarlarını açan asker kardaşlarımıza eşraf-ı belde bizzat hizmet ederek, orduya karşı kalblerinde besledikleri samimi hissiyatın zi-mâl tercümanı olmuştur".

Mutasarrıf Fahreddin Bey, ordu ile Boluluların irtibatını sağlamış, bazı yardımların cebheye ulaştırılmasını gerçekleştirmiştir. Meselâ bir heyet Cebheye gitmiş, askere çeşitli hediyeler, sigara için tütün, soğuktan üşümemeleri için yün çorap v.s hediye etmişlerdi. Bu münasebetle, TBMM Reisi M.Kemal ile de görüşülmüş, Boluluların selâmları ve saygıları iletilmiştir²¹.

¹⁹ Türkoğlu, no:17, 4 Kanun-ı Evvel 1337, s.2.

²⁰ Türkoğlu, no:40, 14 Mayıs 1338, s.1.

²¹ E.Konukçu, "Bolu Bölgesine Ait Millî Mücadele Kronolojisi", Atatürk Devrimleri Enstitüsü Dergisi, I/1, (Temmuz 1978), s.32-33. Türkoğlu, no:10, 16 Teşrin-i Sani 1337, s.2.

İnönü Savaşları sırasında, IV. Müretteb Tümen'in başarıları basın yolu ile Bolu'ya intikal ettirilmiştir. Zira, bu Tümenin emrindeki askerlerden bir bölümü, Bolu gönüllülerinden meydana geliyordu. Cebhede yaralanmış askerlerin bakımını da Bolulular üstlenmiş ve tedavileri sağlanmıştı. Mutasarrıf ve diğer erkânın katılması ile de kendileri ziyaret edilmiş ve gönlüleri alınmıştır.

1922'de, Millî Bayram statüsüne giren 23 Nisan TBMM'nin açılış törenleri de Bolu'da, kalabalık katılım ile kutlanmıştı. Mahalli gazeteler, Derdli, Bolu ve özellikle Türkoğlu kutlama törenlerini okuyucuya tafsilatlı bir şekilde şu şekilde aktarmışlardır²²;

"23 Nisan İhtifal Merasimi-1338

Belediye önünde 23 Nisan merasimi başladı. Gölyüzü Mekteb-i İbtidaiyesi, Sultani, Medrese-i İlmiye, Darü'l-Hilâfe Medresesi öğrencileri ellerinde bayraklar ile dillerinde millî marşlarla, toplanmıştır. Numune Mektebi de alana alkışlar ile girmiştir. Belediye Reisi İlyaszâde Hakkı Bey, millet hediyesi olmak üzere Merkez Muhafız Bölüğü ile Jandarma Kutasını teşkil eden askerlere birer paket sigara ikram etmiştir. Alay, Belediye, Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti, Hilâl-i Ahmer, Gençler Birliği, Darü'l-elhan heyeti, ulema, meşayih eşraf, bi'l-umûm esnaf heyet ve mümessilleri, o civar köylerinden gelenlerin iştiraki ile pek büyük ve şimdiye kadar örneği görülmeyen büyük kalabalıkla takibe başladı. Önde, Sanayi Mektebi Müzikası ve Millî Zeybekler, sonra davul ve zurnadan meydana gelen grup, her iki tarafta muhafaza-ı intizama memur polis ve jandarma efradı olduğu hâlde Büyük Caddesi'ni takip ve çeşitli taklar altından geçerek Hükümet dairesi önüne geldiler. Burada, Livâ Mutasarrıfı Fahri, Ahz-ı Asker Kalem Reisi Kaymakam Osman, memur reisleri, mülki ve askeri erkân hazır bulundular. Asker ve öğrenciler resm-i geçid yaptılar. Sonra, Türkoğlu Gazetesi Başyazarı Midhat Akif, kürsiye çıktı. 23 Nisan id-i millîsinin Türk Tarihi İnkılabındaki önemini anlattı. TBMM Reisine bayram nedeni ile Boluluların hislerini iletmesi Mutasarrıf Fahri Bey'den ricâ

²² Türkoğlu, no:37, 23 Nisan 1337, s.1.

etmişlerdir. Bunu takiben Gölyüzü öğrencisi Kahraman Efendi, İstiklâl Marşı'nı gazel sesi ile söyledi. Eski allâmelerden Sıdkı Efendi de içten bir duada bulundu".

Cumhuriyetin ilânını takiben de aynı anma-kutlama törenleri devam ettirilmiştir. Süreyya Bey'in torunu Muhsin (Karamanlıoğlu) Efendi'nin vali huzurunda okuduğu şu nutuk gerçekten Boluluları hislendirmiştir²³;

"Muhterem Hanımlar Muazzez Beyler

Milli Tarihimize altın mürekkeple yazılmaya layık olan bu gün, Büyük Millet Meclisimizin ilk kurulduğu 23 Nisan 1336 yıl dönümüne müsadif bir yevmi mes'adattir.

Bu gün ulu milletimizin ruhunda taşan ateş istiklâlin aşkıyle bütün kalplerin çarpdığı ve gururu milletimizin kaynadığı mukaddes ve milli bir gündür.

İşte bu muazzam gün, kahraman milletimizin muzaffer ordularıyla halâs'a, Saadete tam bir istiklâle kavuşturan harekâtı milliyenin başlangıcı olan bir milli bayramdır, onun içindirki çırpınarak koşuyor ve bir birimizi tebrik ediyoruz. Ulu Milletimiz zaman zaman büyük dahiler yetiştirerek tesadüfen duçar olduğu ani felâket ve bu sayede kendini kurtarmıştır.

İşte böyle bir günde, Milletimizin mevcudiyet ve istiklâli mevzuu bahs olduğu bir sırada en büyük dahimiz ve pek muhterem Reisi Cumhurbaşamız Gazi hazretleri ile muazzez halaskâr Kumandanlarımız çok mühim anlar yaşayan milletimizin imdadına yetişerek kurtuluş yollarında rehberlik ettiler. Silahı alınmış, kolları bağlanmış yalnız göksünde iman'ı ile varlığını, istiklâlini müdafaaya atılmış olan milletimizin ruhandan doğan Büyük millet meclisi harikalar yaratarak milletin sinesinden çıkan Ordusu ile istiklalimizi tehdit eden zalim elleri ve istikbal yollarımızı bağlayan esaret zincirlerini kırdı. Ve bütün cihana kudretini, Azametini, varlığını gösterdi. Ve yüksek sesle haykırdı 'Türkün dehası herşeyi yaratır, Türkün istiklâli alınamaz ve Türk esir edilemez' evet bunu süngüsü ile teyit ederek cihana tanıttı.

²³ M.Karamanoğlu, "Fıkra ve Geçmişten Hatıralar", sayı:31, (Kasım 1965), s.24.

Bundan sonra da Büyük Millet Meclisi Milletimizin sinesinde tufeyli yaşayan saltanatı şahsiyyeyi, Hilafeti lağvederek hükümeti cumhuriyetimizi tesis ve ilân etti.

Ey mazisi şanlı mafâhîrle dolu milletim, Artık senin için şahrâhîterakkî ve teceddüt yolları açıktır. Yüksel ta semalara kadar yükselde harikalar saç, medeniyet ve adalet alemine parlak bir örnek ol.

Muhterem kumandan ve Beyler, Bu Milli Bayram vesilesiyle genç ve dinç Hükümeti Cumhuriyyemize ve Büyük Millet Meclisimize samimi tebrikler arz ederken Milletimizin numuneyi hamaset ve şahameti olan ve Cumhuriyetimize karşı suikast ve irticai ezmeye her vakit kadir olduğunu bilfiil gösteren muazzam ordumuza zaferler temenni ve selam ithaf eylerim. Yaşasın Büyük Millet Meclisi, Yaşasın Cumhur Reisimiz, Yaşasın şanlı Ordumuz."

MUSTAFA KEMAL PAŞA İLE TEL GÖRÜŞMELERİ

TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa, Ankara'daki ve cebbelerdeki durumu, yeri ve zamanı geldikçe Vilâyetlere ve Mutasarrıflıklara telgraf ile bildiriyordu. Bu nedenle, Bolu Mutasarrıflığı'na da bu tarzda telgraflar gelmiş ve bunlara Fahreddin Bey, kendi veya Bolulular adına cevap vermiştir, Tarih sırasına göre, bazı telgraflar şunlardır²⁴;

"TBMM Riyaseti

Başkumandanlık Cânib-i Âlisine

Bolu- 21 Teşrin-i Sâni 1337 /1921

Bugün, Bolu Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından vatan ve memleket yolunda feday-ı hayat eden şehidlerimizin yadigar bıraktıkları evladlarımız ile hatt-ı harbde bulunan sevgili askerlerimizin yavrularından 186 çocuğun Memleket Hastahanesi'nde, emr-i mesnun hitanları icra kılınmıştır. Bu münasebetle, memleket donatılmış, müzika ve davullar ile çocuklar arabalarda gezdirilmiş ve

²⁴ Türkoğlu, no:16, 27 Teşrin-i Sani 1337, s.1. Türkoğlu, no:24, 22 Kanun-ı Evvel 1338, s.1.

hepsine de birer kat elbise ve ayakkabıları ve muhtelif hediyeler verilerek, esbab-ı tedavi ve istirahatlerinin izhar-ı cihet temin kılınmış olduğu maruzdur.

Bolu Mutasarrıfı Fahri"

M.Kemal Paşa'nın cevabı;

"Bolu Mutasarrıflığı'na

Cevap: 10 Teşrin-i sâni 1337/1921

Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından şüheda ve mücâhidin evlâdından 186 neferin emr-i mesnun hitanlarının icra ve kendilerine elbise ve hediyeler ile taltif edilmeleri sureti ile ibraz olunan müessir hamiyet-sezâver teşekkür ve takdir görüldüğünden alâkadarlarına tebliğini rica ederim.

TBMM Reisi ve Başkumandan

M.Kemal"

Bolu'da, Mutasarrıf Fahreddin Bey'in resmen başkanlığını yaptığı Meclis-i Umûmi, yeni çalışmalarına başlamış ve bu sebeble Ankara'ya, TBMM'ne şu bilgi verilmiştir;

"TBMM Riyaset-i Celilesi'ne,

Hakimiyet-i Millîye'nin küçük bir misâli olan Livâ Meclis-i Umûmisi bu gün merasim-i mahsus ile küşâd edilmiş ve dava-ı meşru-ı milliyemizin bütün cihan nazarında tasvip edileceğinin ferdasına ve sakil düşmanlarımızın kâhir ve tedmiri arefesine tesadiif eden işbu içtima'da millî hakimiyetimizin medar-ı isnadı olan TBMM'nin mesai ve muvaffakiyeti hakkında Meclisimiz tarafından en hararetili tahassüsât içinde izhar-ı teminat ve takdim-i ihtiramat ve tazimata karar verilmiş olduğunu arz ile kesb-i fahr eylerim.

7 Kanun-ı Sâni 1339 Bolu Meclis-i Umûmisi adına

Reis

Mutasarrıf Fahreddin"

12 Ocak 1922'de, bu nazik telgrafa M.Kemal Paşa, TBMM adına şu telgrafi cevap olarak göndermiştir;

"Bolu Mutasarrıflığı'na

Meclis-i Umûmi-i Livâ'nın küşadını ve Meclis-i Âlî'ye karşı ihtisabını havi telgrafnâmeleri Hey'et-i Umûmiye'de kiraat edildi.

Meclis-i Âli, işbu ihtisat-ı hamiyetperveraneden dolayı teşekkür eder Meclisinize muvaffakiyetler temenni eylerim Efendim. 12.1.1338.

TBMM Reisi M.Kemal"

Millî Mücâdele'nin başlarında, Millî kuvvetlere katılımı biraz sorunlu olan Yusuf İzzet Paşa, sonunda, ikna edilmiş ve Ankara yanında çalışmalarını sürdürmüştür. Bolu'da, I.Devre seçimleri için karar alındığında, eski milletvekili ve Hürriyet ve İtilâfçı görüşleri ile dikkati çeken Abdülvahhab Bey de başvuruda bulunmuş ve TBMM'ne katılmaya hak kazanmıştı. Ancak, 23 Nisan 1920'de, Ankara'da bulunacağı yerde, Hilafetçiler arasında İstanbul taraftarı hareketlere girişmişti. Ali Fuad Paşa'nın emri ile Mayıs 1920 sonlarında Düzce harekâtını gerçekleştiren Kuvay-ı Milliye Reisi Çerkez Edhem tarafından firar hâlinde iken yakalanmış ve hemen idam ettirilmişti. Bu nedenle, Bolu milletvekilleri sayısında yasal noksanlık belirmişti. Bu defa Ankara'nın talimatı ile bir kişinin aday gösterilmesi ve seçilmesi gerekiyordu. Yusuf İzzet Paşa, Bolu için aday gösterildi ve milletvekilliği gerçekleştirildi. Ancak, Yusuf İzzet Paşa, bir müddet sonra vefat etti (15 Nisan 1922). Bolulular, TBMM'ne baş sağlığı telgrafı yolladılar. Buna, Reis M.Kemal Paşa şu cevabı vermiştir²⁵;

"Bolu Belediye Reisliği'ne

Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti Reisliği'ne

Gençler Birliği Riyaseti'ne,

Yusuf İzzet Paşa Hazretleri'nin irtihalinden dolayı müteessir olan BMM'nin muhterem arkadaşları hakkında izhar buyurulan hissiyat-ı kadir şinâsiden dolayı takdim-i teşekkürat eyleriz Efendim.. 19 Nisan 1338

TBMM Reisi

M.Kemal"

²⁵ Türkoğlu, no:37, 23 Nisan 1338, s.1. Türk İstiklâl Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri, Ankara, 1972, s.68.

Haziran sonu-Temmuz başında, M.Kemal Paşa'nın sınırlı maiyeti ile gizli bir yolculuk yaptığı, Bolu'nun güney-doğusundaki Göynük'ten geçtiği kısa zaman sonra haber alınmıştı. M.Kemal, bu yol üzerinde hiç ara vermeyerek, Geyve'den Adapazarı'na gitmiş, az sonra da İzmit'de, meşhur Fransız yazarı Claude Farrer ile buluşmuştu. Bu gezinin diğer önemli tarafı ise üç yıla yakın yüz yüze görüşme imkânı bulamadığı annesi Zübeyde Hanım ile bir araya gelmesi, hasret gidermesi idi. M.Kemal Paşa, bu defa annesini de yanına alarak Geyve, Göynük Yolu ile Ankara'ya dönmüştür. Bolu Mutasarrıfı ise hemen faaliyete geçmiş, geç de olsa telgraf ile Paşa'ya başvurarak, *"karşılama merasiminden mahrum kalmanın üzüntüsünü"* bildirmiştir, Buna dair haber, Derdli ve Bolu'da göze çarpmamakla beraber Türkoğlu Gazetesi'nde, konu üzerinde durulmuş, okuyucuya da şu haber duyurulmuştur²⁶;

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi, Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin Livâmız dahilinden geçerek İzmit'e teşrif buyuracakları evvelce istihbar edilmiş olduğundan Paşa-ı müşarünileyhi Göynük'de istikbal ve Livâmız adına arz-ı hoş-amedî ile avdetlerinde merasim-i teşebbi'eyi ifa eylemek üzere bir Hey'et-i Mahsûsa izhar ve tertib edilmiş ise de Başkumandan Paşa Hazretleri'nin teşrifleri ani ve habersiz vukubulmakla Hey'et-i istikbal şerefinden mahrum kalmış ve Mutasarrıf Fatreddin Beyefendi tarafından keşide buyuruları telgrafla vürud eden cevabi telgraf suretleri aynen derc edilmiştir".

Türkoğlu'ndaki telgraf metni 24 Haziran 1338/1922 tarihlidir. Burada şunlar ifade edilmiştir²⁷;

"TBMM Reisi Başkumandan Gazi M.Kemal Paşa Hazretleri'ne,

Livâ mıntıkasına şeref-kûdum devletlerini büyük bir meserretle karşılamayı cana minnet bilüb bu hususda umumi hazırlıklar yapmakta iken teşrif ve azimet-i samilerinin ani ve habersiz olması bu vazife-i mukaddesenin ifasından mahrum bırakmakla şu şerefli selâmdan mahrum olan ve na-kabil telâfi bulunan teessürat-ı

²⁶ Türkoğlu, no:46, 2 Temmuz 1338, s.1.

²⁷ Türkoğlu, no: 46 2 Temmuz 1338, s.1.

umûmiyenin iblağı ve layezal ve ebed-nişân olan hissiyat-ı tâzîmkâranemizin Bolu nâmına arzına müsaade buyurulmasını istirham ederim.Ferman..

*Bolu Mutasarrıfı
Fahreddin"*

Bolu Mutasarrıfı'nın telgrafına, iki gün sonra, M.Kemal kısa bir cevap yazarak, şunları belirtmiştir²⁸;

"Bolu Mutasarrıflığı'na

24 Haziran 1338 tarihli telgrafnâmenizi aldım. Hakkımda bütün Liva ahâlisinin ibraz eylediği hissiyat ve tezâhürat-ı samimanedek pek mütehassis oldum. Teşekküratımın kendilerine iblağını rica ederim. 26 Haziran 1338.

*TBMM Reisi
Başkumandan
M.Kemal"*

KÜLTÜREL ETKİNLİKLER

Mutasarrıflık ve Valilik döneminde Bolu'da yayın hayatı diğer yerlere göre ileri düzeyde idi. Ali Haydar Bey zamanında kısa bir yayın hayatı olan ve Kuvay-ı Milliyeci harekete karşı olan, eski Akabe Kaymakamlarından ve Hürriyet ve İtilâf'ın önde gelen taraftarlarından Kadri Bey'in sahibi olduğu Kürsi-i Millet Gazetesi²⁹, çeşitli nedenlerle uzun ömürlü olamamış ve yayınına tatil etmek zorunda kalmıştır. Halil ve Fahreddin Bey'in idareciliği sırasında mali imkânsızlıklara rağmen, Bolu'nun haber açısından aydınlatılması ise Bolu, Derdli ve Türkoğlu gazetelerince devam ettirilmiştir.

Bolu Gazetesi³⁰, mutasarrıflığın resmî yayın organı mahiyetinde idi. 23 Teşrin-i Evvel 1329'da ilk sayısı neşredilmişti. Haftada bir kere çıkmakta ve Vilâyet Matbaasında basılmakta idi. Fahreddin Bey'in Bolu'ya gelişinde de yayınına sürdürmekte, hükümet çevresinde meydana gelen olayları, merkeze ulaşan resmî

²⁸ Türkoğlu, no:46, 2 Temmuz 1338, s.1.

²⁹ Derdli, no:8, 6 Teşrin-i Evvel 1335, s.2.

³⁰ Bkz: Bolu Gazetesi, no:1, 23 Teşrin-i Evvel 1329, s.1.

telgrafları sütunlarında yer vermekte, ayrıca mutasarrıflık-valilikle ilgili bazı etkinlikleri de okuyucusuna duyurmakta idi. Bolu, bu bakımdan Millî Mücadele tarihi açısından da önem kazanmaktadır. Cumhuriyetin ilânı ve buna ait gelişmeleri de aynı gazetenin sütunlarından takip etmek mümkündür.

II. Mahmud devrinin Bolu'daki büyük şairlerinden olan Derdli, Ankara'da öldü ve Samanpazarı'nda toprağa verildi. Bu şair aslen Gerede-Çağa yolu üzerindeki Şahneler köyünden idi. Şiirleri, Bolu aydınlarınca bilinmekte idi. Milli Eğitim Müdürlerinden Ahmed Talat Onay (1885-1956), şairi ve şiirlerini araştırması ile ortaya koymuş ve böylece Türk Edebiyatındaki seçkin yerini almıştır³¹. Bolu ileri gelenlerinden Dörtdivan'ın II. Mahmud devri âyanlarından Kalınbacakoğulları ailesine mensup Güllezlerden Şükrü Bey, 15 Ağustos 1335/15 Ağustos 1919'dayayınlamaya başladığı kuvây-ı milliye, sonra da TBMM'nin çizgisinde hareket eden gazetesine Derdli adını vermiştir. Böylece hem şairin adı kamu oyunun ağzından düşürmediği isim olarak kalmış, hem de, o zamanki sosyal hayatımızın bir parçası olan "*Derdli*" sıfatı da yaratılmıştır. 15 Ağustos 1335'de, Mutasarrıf Ali Haydar Bey zamanında yayınlanmaya başlamış, siyâsi, mizahi ve edebi konulara yer vermiştir. Derdli'nin sorumlu müdürü Yağlıoğullarından Ahmed Reşad Bey, Başyazarı ise Dava Vekili Ali Saib Bey'dir. Ali Saib Bey 1920-1924 devresinde, Derdli'yi kısa süreli tatil dışında, sürekli yayınlamıştır. O yüzden Bolulular kendisine "*Derdli Sa'ib*"³² demişlerdir. Bolu hâdiseleri sırasında bir ara kapatılan gazete, 1921 ve Ahmed Fahreddin Bey'in Bolu'dan ayrılışına kadar muntazaman yayını sürdürmüştür. Bağımsız ellerde olmasından dolayı Bolu gibi belirli bir yayın siyâseti göze çarpmamaktadır. Halil ve Ahmed Fahreddin Beylerin idâreciliklerindeki siyâsi, askeri ve sosyal gelişmeler Derdli tarafından okuyucuya aktarılmıştır. Derdli, M.Kemal ve savaflara da yer ayırmış, Ankara'nın, dolayısıyla cebheden ulaşan haberleri günü gününe yansıtmıştır. Zaman zaman ortaya çıkan

³¹ Ahmet Talât Onay, Aşık Derdli, Hayatı-Divânı, Bolu, 1928.

³² G.Kurnaz, Ahmet Talât Onay, Ankara, 1990, s.220-223.

mali sorunlar ise sahibi Şükrü Bey tarafından hâll edilmiş ve böylece Derdli devamlılık açısından dikkati çekmiştir.

Derdli sütunlarında Ahmed Fahreddin'in mutasarrıflığında, Malta Hatıraları ile göze çarpan Bolu'nun üç Midhatlarından, belki de en cesuru sayılan Midhat Akif, doğrudan doğruya Millî Mücadele ve M.Kemalci tutumu ile dikkati çekmiştir. Malta dönüşü, daha önceleri İttihad ve Terakki Partisi'nin merkez kâtib-i mes'ulü olarak tanınan Midhat Akif, TBMM'nin sesi olarak tabii M.Kemalci harekâtın da en hararetli destekçisi yayın organına ihtiyaç duymuştur. Bu nedenle, 15 Ağustos 1337/ 15 Ağustos 1921'de, Türkoğlu'nu³³ üçüncü gazete olarak Bolu'ya kazandırmıştır. Bolu Matbaası'nda basılan ve sorumlu Müdürlüğünü Mehmed Abdi'nin, sahib-i imtiyazının da Midhat Akif Bey'in olduğu Türkoğlu, Bolu Hükümet Matbaası'nda yayına hazırlanmıştır. Haftalık bir sayı olarak yayın hayatına atılan gazetenin ilk zamanlarda Pazar, Fahreddin Bey'in mutasarrıflığında da Pazartesi günleri okuyucuya sunulan gazete, isminden de anlaşıldığı üzere Türk insanı ve onun millî çıkarlarını hedef olarak benimsemiştir. Bolu ve Derdli dışında, daha cüretli yazılar, makaleler, İstanbul aleyhinde ve Ankara lehindeki haberleri ile göze çarpan Türkoğlu, Mutasarrıf ve vali Fahreddin Bey zamanı için son derece önemlidir. Bolu ve çevresinin siyâsi, askeri, iktisadi ve sosyal konularına dair hayli zengin malzemenin bulunduğu gazete, Midhat Akif'in ateşli yazıları ile de inkılâp tarihimiz için kaynak teşkil edecek öneriler ile doludur. M.Kemal Paşa'nın hemen yöre ilgili bütün telgraflarını da yayınlamış, büyük zaferi de haftalık özetlerle vermeye çalışmıştır. Gazete yayın hayatında iken Midhad Akif Bey, verdiği karar ile Bolu'dan ayrılmış ve 1934'e kadar hayatını devam ettireceği Zonguldak'a gitmiştir. Bizzat Mutasarrıf Fahreddin Bey'in de uğurlayıcılar arasında bulunduğu Midhat Akif, Bolu'daki gibi Zonguldak'ta da aktif çalışmalarını sürdürmüştür. Türkoğlu, Cumhuriyetin ilânından az önce, 26 Ağustos 1923'de, 104. sayısı ile yayınına "*millî görevini tamamlamış olmaktan dolayı*" son vermiştir.

³³ Türkoğlu, no:1, 15 Ağustos 1337, s.1.

Mali sıkıntılardan devam ettiği, kâğıt temininin oldukça zor bulunduğu sıralarda, Bolulu aydınlar, edebi konulara da ağırlık veren yayınlarda bulunmuşlardı. Ahmed Fahreddin Bey'in Mutasarrıf olarak göreve başladığı sırada, Bolu aydınları arasında yer alan Emekli Yüzbaşı Refik (Üstok), yazıları ve etkinlikleri ile "*Firaki*" diye şöhret kazanmıştı³⁴. Bolu parkının düzenlenmesinde rolü olan Refik Bey, 1920'de, Gamlı³⁵ isimli bir dergi neşrine başlamıştı. Ancak, kâğıt azlığı, mürekkep parasının karşılanamaması, ayrıca Refik Bey'in kişisel durumu nedeni ile Gamlı dergisi yayınına son verecektir.

Gamlı gibi edebi mahiyette olan Millî Gaye³⁶ dergisi, bir heyet tarafından yayınlanmıştır. On beş günde bir okuyucuya sunulan dergi Bolu Sultanisi (Lisesi) Öğretmenlerince tertip edilmekte idi. Dokuz sayısı yayınlanan dergi, 1 Nisan 1923'de tatil edilmiştir.

II.Abdülhamid zamanında, vilâyet ve mutasarrıflıklara ait sâlnâmeler bölgenin idari, beledi, tarihi, coğrafi, iktisadi durumu için yegâne başvuru kaynakları idi. Bolu'ya dair ilk bilgiler de Kastamonu Sâlnâmelerinde göze çarpmaktadır. Ancak, nedense, Mutasarrıflık idaresine geçinceye kadar sâlnâmesi olmamıştır. Ali Seydi Bey'in mutasarrıflığında, ilk olarak sâlnâme yazılmasına başlanmış, 1918'de, yayınlanabilmiştir. Yine, bir başka sâlnâme yazılması gereği de Mutasarrıf Fahreddin Bey'in yöneticiliğinde duyulmuştur. Sonuncu sâlnâmenin bitirilmesi de Düzce Ortaokulu Tarih öğretmeni ve müdürü Mehmed Zekâi Konrapa'nın gayretleri ile olmuştur. Ancak, sâlnâmenin tamamlanması hatta baskısı da mutasarrıflık ve valilik dönemine yayılmıştır. M.Z.Konrapa, "*mecburi bir izâh*" başlığı altında şunları yazmaktadır; "*İlk forması 1338/1922'de tabedilmiş olan Vilâyetin resmî sâlnâmesi ancak 1341/1925'de intişar edilebildi...*" Yine yazara göre sâlnâmenin gecikmesinde, yazıların zamanında Bolu'ya gönderilememesi rol oynamıştır. Ayrıca, M.Z.Konrapa, "*Vali Fahri Bey zamanında aynı tasavvur yine*

³⁴ Türkoğlu, no:14, Teşrin-i Sani 1337, s.l.

³⁵ Emekli Yüzbaşı. Bkz: Cumhuriyetin 70.Yılında Bolu, İstanbul, 1993, s.130. Derdli, no:37, 13 Kanun-ı Evvel 1336, s.2.

³⁶ Türkoğlu, no: 60, 22 Teşrin-i Evvel 1338, s.2. M.Z.Konrapa, Bolu Tarihi, Bolu, 1960, s.22.

tazelendi. Fahri Bey de basılmasını kabul etti. Bir komisyon kuruldu. Sonra Fahri Bey, Samsun'a tayin edildi." demektedir. Fahreddin Bey'in, Bolu'ya kazandırmak istediği bu yayın ne yazık ki, tayin edilmesi ile gerçekleşemedi. Bu defa ondan sonra Bolu'ya vali olarak atanan Ali Rıza (Oskey) sâlnâme işini dikkatlice takip ederek, kitap hâline getirilmesini sağlamıştır³⁷.

Bolu'da, Millî Mücadele sırasında aydınlatılma gaz lambaları ile yapılıyordu. Zengin evlerinde halkın lüks lambası dediği lüks bulunuyordu. Köylerde ise "gaz" fıkdanı nedeni ile "idare" denilen aletler kullanılıyordu. Sokak ve caddelerin aydınlatılması işini de Belediye üstlenmişti. Fahreddin Bey döneminde Bolu Belediye Reisi olan İlyaszâde Hakkı Bey ki, kendisi şehrin saygın ailelerinden Güllezlerden ve TBMM'de Bolu Meb'usu Şükrü'nün yakınıdır, aydınlatılma işlerine önem vermişti. İstanbul'da ve büyük merkezlerde, elektrik enerjili aydınlatma yapılırken, Bolu, bu çağdaş enerjiye daha sonraları kavuşabilecektir. Bunun yanında, bazı teknik elemanlar, şahsî gayretleri ile "dizel motoru"ndan faydalanarak, elektrik elde ediyorlardı. Bunlardan biri de Mühendis Subhi Bey'dir. O, sadece, elektrik enerjisi üretimi ile sınırlı kalmamış, asrın son icadı sinemayı da Bolu'ya getirmiştir. Gündelik önemli hadiselere zevkle yer veren Türkoğlu Gazetesi, sinemanın Bolu'ya gelmesi ile ilgili küçük bir haberle okuyucusunu bilgilendirmiştir; "*Mühendis Subhi Bey tarafından Bolu'ya bir sinema getirilmiştir. Adı geçen, aynı zamanda Hükümet Caddesinde, bir fotoğraf küşad etmiştir*"³⁸.

AHMED FAHREDDİN BOLU VALİSİ (1923-1924)

Bolu'da Valilik dönemi 10 Ekim 1923'de başladı. Mutasarrıf Ahmed Fahreddin Bey de lâhik olarak bu görevini sürdürmüştür. Valilik müddeti ise 7

³⁷ Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi-1341. Dersaadet, 1341, Bolu, 1341.

³⁸ Türkoğlu, no:36, 16 Nisan 1338, s.2.

Ocak 1924'de sona ermiştir. Bolu'ya Ali Rıza Oskay gönderilirken, Ahmed Fahreddin de Samsun'a nakl edilmiştir³⁹.

Bolu'nun vilâyete dönüştürüleceği haberleri üzerine Ahmed Fahreddin Bey, bir ay kadar izin almış, 23 Ağustos 1923'de, Gerede yolu ile Ankara'ya gitmiştir. O zamanki Boluluların yaptığı gibi, törenle uğurlanmıştır. Türkoğlu Gazetesi'nde bu nedenle şunlar yazılmaktadır⁴⁰;

"Birçok memurin ve zevât-ı muhtereme taraflarından arabalarla, Akçakavak karyesine kadar teşyi edilmiştir. Mutasarrıf Beyin müddet-i mezuniyetleri zarfında Mutasarrıflık Vekâleti Düzce Kaymakam-ı muhteremi Midhat Kemal Bey tarafından ifâ edilmek üzere mumaileyh şehrimize gelmiştir".

TBMM'nin aldığı karar ile II.Dönem için seçim hazırlıkları da Bolu'da yapılmıştır. Bu nedenle, M.Kemal'in bir beyannâmesi bütün yurda yayılmış, Bolu da Müdafaa-ı Hukuk ilkelerini benimsemiş meb'usların seçilmesini gazeteler yolu ile öğrenmiştir⁴¹.

Bolu'da seçimler güvenlik içinde yapıldı. Müdafaa-ı Hukuk namzedleri olarak Cevad Abbas, Muharririnden Falih Rıfki, Meb'us Şükrü, Belediye Tabibi Emin Cemal ve Nuhzâde Mehmed Vasfi Efendi belirlendi. Cevad Abbas 422 oy ile en çok, 365 oy ile Nuhzâde Mehmed Vasfi en az desteklenen kişiler oldular. Tanınmış muharririnden Falih Rıfki (Atay) 401, İlyaszâdelerden Şükrü Bey 422, Belediye Tabibi Emin Cemal de 415 oy toplayabildiler⁴².

Bolu milletvekillerinden Mehmed Şükrü ve Cevad Abbas ilk TBMM'nde, livâyı temsil etmişlerdi. Bolu kökenli olanlar ise Mehmed Şükrü ve Nuhzâde Mehmed Vasfi Efendi idi. Falih Rıfki İstanbullu, Emin Cemal (Suda) Hanyalı idiler.

Mazbatalarını alan bu milletvekilleri TBMM'nin ilk toplantısına Bolu'yu temsilen katıldılar. kürsüye çıkarak yemin ettiler.

³⁹ A.G.Baltaoğlu, age, s.333.

⁴⁰ Türkoğlu, no:104, 26 Ağustos 1339, s.1.

⁴¹ Türkoğlu, no:93, 10 Haziran 1339, s.1.

⁴² Türkoğlu, no:98, 15 Temmuz 1339, s.1.

Bolu, 29 Ekim 1923'de, vilâyet olarak Cumhuriyet idaresine girdi. Bu nedenle, Vali Ahmed Fahreddin, vilâyet adına İlyaszâde Hakkı Bey de Belediye adına tebrikatta bulundular. M.Kemal Paşa'nın Reis-i Cumhur seçilmesi ile de aynı şekilde Bolulular, yeni devlet reisini kutladılar.

Cumhuriyetin ilânı ve ilk uygulamalar hakkında Derdli ve Bolu Gazetelerinde küçük haberlere, makalelere rastlanmaktadır. Türkoğlu da temas edildiği üzere, yayını, Ağustos 1923'de tatil etmişti⁴³.

Ahmed Fahreddin Bey, bir yıla yakın vali olarak Bolu'da görevine devam etti. Hendek-Düzce-Bolu yolunun emniyete alınmasını eskiden olduğu gibi devam ettirdi. sık sık sellerden meydana gelen zararları telâfiye çalıştı. Cumhuriyet hükümeti olarak, bazı yatırımları gerçekleştirdi. Bolu'daki millî bayramlara katılarak, yeni idarenin faziletlerini öven konuşmalar yaptı.

7 Ocak 1924'de, Bolu gibi önemli vilâyetlerden olan Samsun'a atandı⁴⁴. Bolu bir müddet vekâletle idare edildi. 6 Şubat 1924'de Bolu Valiliğine, Reis-i Cumhur Gazi M.Kemal, Başbakan ve Dahiliye Vekili'nin imzası ile Ali Rıza (Oskay) tayin edildi⁴⁵.

Ali Rıza Bey, Gevgili ileri gelenlerinden İbrahim Ağa ile Hatice Hanımın oğlu idi. 15 Temmuz 1876'da, Gevgili'nin Nutya Köyü'nde dünyaya gelmişti. 1920 sonlarında Denizli Mutasarrıflığı'na getirildi. Karahisar-ı Sahip (Afyon). 1923'de Kozan'da valiliğe yükseltildi. 1924 başında da Ahmed Fahreddin'in yerine Bolu Valisi olmuştur⁴⁶.

⁴³ Bolu -1339-1341. (Birçok yerde) Derdli, 1339-1341.

⁴⁴ A.G.Baltaoğlu, age, s.145, 170. Bolu Livası Sâlnâmesi-1341, s.318.

⁴⁵ A.G.Baltaoğlu, age, s.145.

⁴⁶ Ali Çankaya, Yeni Mülkiye ve Mülkiyeliler Tarihi, Ankara, 1968-1969, III, s.840-841. A.G.Baltaoğlu, age, s.297-298.

EKLER



بولى متصرفى
فخرالدين بك افندى

**Ek 1: BOLU MUTASARRIFI (1921-1923) VE VALİSİ
(1923-1924) AHMED FAHREDDİN BEY**

ÖZET**CUMHURİYET'İN İLK BOLU VALİSİ. AHMED FAHREDDİN**

Osmanlı Devleti'nin son döneminde Mutasarrıflık haline gelen Bolu, Cumhuriyet'in ilanından hemen önce Vilâyet şeklini almıştır. 1923 yılı itibarı ile Bolu Vilâyeti Merkez, Düzce, Mudurnu, Göynük, Gerede'den meydana geliyordu. Çağa, Dörtdivan, Akçaşehir, Üskübi Kıbrısçık, Seben gibi merkezler de büyük yerleşim yerlerini teşkil ediyordu. Bu itibarla yörenin ilk valisi, daha öncede Mutasarrıf olan Ahmed Fahreddin Bey olmuştur. Hukuk eğitimi almış olan Fahreddin Bey, Milli Mücadele döneminde TBMM yanlısı bir politika takip etmiş ve Mustafa Kemal Paşa ile temaslarını büyük bir heyecan içerisinde gerçekleştirmiştir. Bolu'da yaptığı faaliyetler, Onun farklı bir idareci görüntüsü ortaya koyduğunu göstermektedir. Halk ile bütünleşen bir idare tarzı, Fahreddin Bey'in bu konudaki farklılığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Bolu, Vali, Ahmed Fahreddin, M.Kemal, Türkiye Cumhuriyeti

ABSTRACT**THE FIRST BOLU GOVERNER OF THE REPUBLIC: AHMED FAHREDDIN**

Bolu, a jurisdiction of Sancak in the last period of Ottoman State, became a province just before the declaration of republic. As of 1923, Bolu province consisted of centre of the province, Duzce, Mudurnu, Goynuk and Gerede. The centres such as Caga, Dortdivan, Akcasehir, Uskubi, Kıbrısçık, and Seben were formed great settlement places. So, the first governor of the region was Fahreddin who had been jurisdicator of the region before Fahreddin who had law-education followed pro-Turkish Grand National Assembly Policy and realised his contacts with M.Kemal with a great excitement. The activities he conducted in Bolu in accate that he put forward a different administrator sample. Type of administration integrated with people indicated that Fahreddin became different in this subject.

Keywords: Bolu, Governor, Ahmed Fahreddin, M.Kemal, Republic of Turkey